

ALEV ÖZKAZANÇ*

Toplumsal Cinsiyet ve Şiddete Dair Zor Sorular ***Difficult Questions Concerning Gender and Violence***

Anahtar Kelimeler

Şiddet, feminizm, Federici, Pateman, MacKinnon, ataerkillik, cinsel sözleşme, cinsellik

Keywords

Violence, feminism, Federici, Pateman, MacKinnon, patriarchy, sexual contract, sexuality

Giriş

Sayının editörleri, benden toplumsal cinsiyet ve şiddete dair bazı temel sorulara odaklanan bir yazı istedikleri zaman, bu görevin zor olacağını tahmin ediyordum; yazıya hazırlanmaya kalkıştığım da ise bunun imkânsız olduğunu idrak ettim. Bu iki büyük kavram arasındaki ilişkileri düşünmenin neden zorunlu olarak çok kısmi bir çaba olacağına dair görüşümü açıklamak ihtiyacı duyuyorum öncelikle. Bir kere her iki kavram da bu soyutluk düzeyinde kalarak ele alınması çok zor kavramlar. Nitekim, günümüzde toplumsal cinsiyet kavramının ne kadar tartışmalı bir hal aldığını hatırlamak bile bu zorluğu göstermeye yeterli olur. Genel bir kavram olarak şiddet ise çok daha soyut ve ele alınamaz bir nitelik taşıyor. Bu nedenle genel bir toplumsal cinsiyet kuramı ya da genel bir şiddet kuramı gibi bir şeye kalkışmak anlamsız olacaktır. Hal böyle olunca, iki kavram arasındaki ilişkiye dair genellemeler yapmak da doğru görünmüyor bana. Öte yandan konuyu, “toplumsal cinsiyet” ve “şiddet” değil de “toplumsal cinsiyete dayalı şiddet” olarak daraltsak bile bu sorundan kaçınabileceğimizi sanmıyorum. Çünkü ilk başta hangi şiddet biçimlerinin toplumsal cinsiyete dayalı olduğu ayrıştırılabilir gibi görünse bile, bu da ancak toplumsal cinsiyet ve şiddet kavramlarına belirli ve sınırlı anlamlar yükleyerek yapılabilir. Aksi takdirde toplumsal cinsiyet ile bir şekilde bağıntısı olmayan bir

* Prof. Dr, Emekli öğretim üyesi (Ankara Üniversitesi), alevokazanc67@gmail.com, ORCID: 000-0003-3624-0500.

şiddet türü ayırt edilemeyebilir. Dolayısıyla toplumsal cinsiyet ve şiddet kavramlarına dair bir sınırlama (ya da zorunlu olarak sınırlama içeren tanımlar) yapmaksızın genel bir açıklama çabasına girişmek bir kez daha imkânsız görünür. Genel bir kuramlaştırma çabasıyla ilgili bir başka sorun, şiddet kavramı ile tahakküm, iktidar, sömürü, ayrımcılık ya da ezilme gibi ilgili diğer kavramlar arasında ayırım yapma zorunluğudur ki bu da kendi başına çok zorlu bir kuramsal emek gerektirecektir. Tüm bu aşılması güç zorluklar ya da imkansızlıklar nedeniyle, son otuz kırk yılda, toplumsal cinsiyete dayalı şiddet konulu zengin bir literatür birikmiş olmasına rağmen, burada da genel bir kuramlaştırma çabasından çok, meselenin betimsel olarak ele alındığını ya da sadece meselenin belirli görünümününün araştırıldığını görüyoruz. Çok detaylanmış ve kendi içinde farklılaşmış olan bu literatürün kapsayıcı biçimde ele alınması da zor görünüyor. Elbette ki bu zorluklardan bazılarını aşmaya çalışan, en azından zorluk derecesini kısmen azaltmayı hedefleyen çalışmalar da var ve varolacaktır. Ancak ben bu yazıda bu zor işlerden hiçbirine kalkışmaksızın, kendime oldukça sınırlı bir hedef belirleyecek ve seçtiğim üç kitap üzerinden bir tartışma yürütmeye çalışacağım. İlki Silvia Federici'nin *Caliban ve Cadı* adlı kitabı, ikincisi Carole Pateman'ın *Cinsel Sözleşme*'si, üçüncüsü ise Catharine A. MacKinnon'un *Feminist bir Devlet Kuramına Doğru* kitabı. Güncel feminist kurama farklı açılardan damga vurmuş olan bu önemli eserlerin hiçbiri münhasıran toplumsal cinsiyet ve şiddet sorununa bir katkı yapmayı hedeflemiş olmamakla birlikte, bu sorunu hem tarihsel hem kuramsal olarak düşünmek için bize zemin sağlıyor. Her biri, toplumsal cinsiyet ve şiddet ilişkisine dair farklı okumalar barındırıyor ve karşılaştırmalı olarak değerlendirilmeyi hak ediyorlar. Bunların ilk ikisi şiddet sorununu tarihselleştirmekle ilgili bir tartışmaya zemin hazırlıyor, sonuncusu ise günümüzde feminist politikada şiddet sorununun ele alınma biçimlerine dair bir sorun alanına işaret ediyor.

Caliban ve Cadı: Kadınlar, Beden ve İlksel Birikim

Silvia Federici'nin 2004 tarihli *Caliban ve Cadı*'sı ilksel birikim döneminde, yani feodaliteden modern kapitalizme geçişte kadınların bedeni ve emeğine ne olduğu sorusunu, "tarihte kadınlara karşı açılmış savaşların en kanlısı olan Cadı Avını" merkeze alarak anlatır (Federici, 2004\2011). 16. ve 17. yüzyıl Avrupa'sında kadınların gördüğü eziyet, "kapitalizmin gelişimi için en az sömürgeleştirme ve köylülerin mülksüzleştirmeleri kadar önemli olmakla birlikte" Marksist tarih yazımında çoğu zaman ihmal edilmiştir (a.g.e., s. 23). Oysa Cadı Avını da içeren geçiş sürecinin analizi, hem cinsiyete dayalı yeni bir iş bölümüne dayanan yeni bir ataerki düzenin kuruluşu dinamiklerini hem de mülksüzleştirme, köleleştirme, sömürgeleştirme ve yoksullara karşı açılan savaş ile arasındaki bağlantıları açığa çıkaracaktır. *Caliban ve Cadı*, bu tarihin merkezine "kadınların kendi cinsellikleri ve yeniden-üretim kapasiteleri üzerindeki kontrolünü suç haline getirmek yoluyla bedenlerinin çitlenmesini ve yeniden-üretici emekleri ile toplumsal konumlarının değersizleştirilmesini" koyar (a.g.e., s. 8). Kadınlara karşı açılan büyük savaş ile kapitalizmin yükselişi arasındaki bağlantıları açığa çıkaran eser, modern ataer-

kinin gerisindeki kurucu şiddetin anlamını ve gücünü ortaya koyduğu için de önemlidir. Sunduğu geniş kapsamlı, çok etkileyici ve ayrıntılı tarihsel açıklamaya haksızlık etmeksizin bu kitabın bir özetini sunmak mümkün değil. Ben burada tam bir kapsayıcılık iddiasında olmadan, özellikle toplumsal cinsiyet ve şiddet sorununa odaklanan bir okuma yapmaya çalışacağım.

Federici, Cadı Avına giden süreci Avrupa’da 15. yüzyıldan itibaren gelişen ve her düzeyde baş gösteren bir karşı-devrime bağlı olarak açıklar (a.g.e., s. 75). Sözkonusu karşı-devrim, “feodalizme karşı kitlesel mücadelelerden doğan olanakları yok etmeyi hedefleyen” kapitalizmdir. Bu süreçte Federici’nin dikkat çektiği gelişmelerden ilki, köylerden gelen bağımsız kadınların şehirlerde görünür olmasıyla birlikte baş gösteren ve giderek artan kadın düşmanlığıdır (a.g.e., s. 51). Geçimini sağlamak için şehirlere dolan, ev ve evlilik dışında kalan kadınlar, kaltak ve cadı olarak görüleceklerdir. Daha önemli bir gelişme ise kadınların, erken modern döneme damga vuran (ve feodalizme direnişi temsil eden) heretik hareketlere kitlesel katılımı ve öncü roller oynamalarıdır. Engizisyonun açtığı haçlı seferi ile heretikler ezildikten sonra, heretiklere yönelik tüm suçlamalar kadınlara yönelilmeye başlanmış, 15. yüzyıldan sonra da cadılar heretikliğin ezilmesinin ana hedefi haline gelmişlerdir (a.g.e., s. 54). Heretiklerin ve kadınların hedef alınmasının önemli bir nedeni de 14. yüzyıl sonunda patlak veren ciddi nüfus ve emek kıtlığı koşullarının yol açtığı yeni bir nüfus politikasıdır. Nüfusun artmasını hedefleyen politika nedeniyle heretikler bir dizi “üreme suçları” (oğlancılık, bebek katli, kürtaj, her çeşit doğum kontrol yöntemi ve heretik cinsel öğretiler gibi) ile damgalanmaya ve suçlanmaya başladılar (a.g.e., s. 59). Böyle bir ortamda kadınların üreme üzerindeki kontrollerinin ekonomik ve toplumsal istikrarı tehdit etmesi algısı güçlenmiş ve bu da Cadı Avına zemin hazırlayan temel dinamik olmuştur. Ayrıca Federici, yine aynı dönemde kadınlara karşı gelişen yeni bir nefret ve şiddet dalgasının biçimleri olarak tecavüzün yasallaşmasına ve fahişeliğin kurumsallaşmasına da dikkat çeker. Özellikle yoksul kadınlara karşı tecavüzün bizzat siyasi otoriteler tarafından teşvik edilmesi ve suç olmaktan çıkarılması “en genç ve isyankar işçilerin cinselliğe özgürce ulaşmalarını sağlayan hain bir cinsellik politikası” olarak iş görmüş ve “sınıf antagonizmasını proleter kadınlara karşı bir antagonizma haline” getirmiştir. Federici, “yoksul kadınlara devlet destekli tecavüz edilmesinin... sınıf farkı gözetmeksizin bütün kadınları değersizleştiren yoğun bir kadın düşmanlığı havası yarattığını ve feodalizm karşıtı mücadelede sağlanan sınıf dayanışmasını zedelemiş” olduğunu yazar. (a.g.e., s. 75-76). İlk kez belediye genelevlerinin kurulmasıyla başlayıp bütün Avrupa’ya yayılacak şekilde fahişeliğin kurumsallaşması da bu değersizleştirme operasyonunu derinleştirmiştir.

Kadınların çalışma alanlarından dışlanması, yoksullaşarak erkeklere bağımlı hale getirilmesi, değersizleştirilme, cinsel metalaşma, fahişeliğin önce kurumsallaşması sonra yasaklanarak ağır şekilde cezalandırılması, tecavüze uğrama, bebek katli ve doğum kontrolü suçlamalarıyla idam edilmeleri gibi farklı şiddet biçimleri, nihayetinde 16. yüzyılda Cadı Avı ile gerçek bir savaş biçiminde doruğuna ulaştı. Federici, iki yüzyıl sürececek olan bu şiddetin asıl amacının “devletin arzu edilen nüfus artışı sağlamak için kadınların kendi üzerlerindeki kontrolünü kırmayı amaçlaması” olduğunu vurgular (a.g.e., s. 131). “Engels’in anaerkil sistemin çökü-

şünün nedeni olarak gösterdiği tarihsel yenilginin eşdeğeri” olarak Cadı Avı, yeni patriyarkal düzeni meşrulaştırmaya hizmet etmiştir. Kadınları alçaltmayı, şeytanlaştırmayı ve toplumsal güçlerini ellerinden almayı amaçlayan bu planlı girişim, “zihin olarak zayıf, biyolojik olarak kötülüğe meyilli, kalıplaşmış bir kadın imgesi yaratmış, aynı zamanda erkeklerin kadınlardan korkmalarına, hatta onları erkek cinsinin yok edicileri olarak görmelerine” neden olmuştur (a.g.e., s. 265). Bu, aynı zamanda doğum kontrolünün devletin eline geçtiği, kadınların ev kadını rolüne sıkıştırıldıkları ve ailenin “yeniden üretimin yegâne merkezi” olarak kurulduğu bir süreçtir.

Şimdiye kadarki anlatım, kapitalizmin ve yeni bir ataerkinin doğuşunda şiddetin ne kadar kurucu bir rol oynadığını yeterince açığa çıkarmıştır sanırım. Ben yine de sonraki tartıştırmalara zemin sağlamak ve bazı kuramsal sorunlara açılım yapmak amacıyla birkaç noktanın altını çizmek isterim. İlk, *Caliban ve Cadı*'da anlatılan şeyin kurucu bir şiddet anlatısı olduğunu vurgulayalım. Devletin merkezileşmesi, emeğin disipline edilmesi, direnişin kırılması ve kadınlara açılan savaşla birlikte kurulan şey, yeni bir cinsiyetçi işbölümüne dayanan yeni bir ataerkidir. Kapitalizmin gelişmesiyle birlikte, üretim ile yeniden-üretim faaliyetleri ayrılmış ve cinsiyet bakımından farklılaşmış, yeniden-üretim doğal bir uğraş olarak etiketlenerek görünmez kılınmıştır. Federici, “19. yüzyılda da tam gün ev kadınlığının doğuşuyla en uç noktasına ulaşan bu tarihsel değişimler sonucunda... kadınların toplumsal işlevi yeniden tanımlandı ve bunun sonucunda ortaya çıkan cinsiyete dayalı işbölümü kadınları yeniden-üretim işine mahkum etmekle kalmadı onların erkeklere bağımlılığını da artırdı” diye yazar (a.g.e., s. 111). Dahası, “kadınların 200 yıldan uzun bir süre maruz kaldıkları devlet terörünün sonucunda” nihayet 17. yüzyıl sonlarında yeni bir kadınlık modeli ortaya çıkmıştır: Edilgin, itaatkâr, tutumlu, az konuşan, hep işiyle meşgul, sadık, ideal bir kadın ve eş (a.g.e., s. 152). Burada vurgulamak gerekir ki bu süreçte kurulan şey, sadece kadınların toplumsal işlevinin yeniden tanımlanması ya da yeni bir kadınlık modeli olmayıp, bizzat kapitalizme özgü toplumsal cinsiyet ayrımının kendisidir. Federici “kapitalist toplumda cinsel kimliğin belli iş-işlevlerin taşıyıcısı haline geldiğini” vurgular. Başka bir ifadeyle “kapitalist toplumda ‘kadınlık’ işgücünün üretimini biyolojik bir kader altında maskeleyen bir iş-işlev olarak kurulmaktadır” ve bu da “toplumsal cinsiyetin sınıf ilişkilerinin bir özgülleşmesi olarak düşünülmesi gerektiği” anlamına gelir (a.g.e s. 27).

İkinci olarak, bu tarihsel anlatım, yeni bir patriyarkanın kuruluşunda devlet terörünün ve sermayenin rolünü öne çıkarmakta, ayrıca kadınların başına gelenler ile onların bir parçası olduğu daha geniş çaplı toplumsal mücadeleler arasındaki bağlantılara da dikkat çekmektedir. Federici, bu yeni cinsel sözleşmenin “toplumsal çatışmanın yoğunlaşmasına cevaben, mücadelenin genele yayılmasıyla ve sınıf ilişkilerini korumakla baş edebilen tek Özne olarak devletin merkezileşmesine yol açan daha büyük bir sürecin parçası olduğunu” yazar (a.g.e., s. 78). Erkeklerin bu süreçteki konumunu ise, “işçileri birbirlerine ve kendilerine yabancılaştıran ve kolektif güçlerinin imhasına neden olan” bir suç ortaklığı olarak değerlendirir. Başka bir ifadeyle, erkeklerin ücretli emeğe erişimleri ve kadın emeğinin değersizleştirilmesi yoluyla “sınıf

antagonizması, kadınlar ile erkekler arasındaki bir antagonizma olarak çarpıtılmıştır” (a.g.e., s. 171). Demek ki Federici, erkekleri suç ortağı görmekle birlikte bu süreci münhasıran eril bir oluşum olarak görmekten ziyade bir kapitalizm, sınıf ve devlet meselesi olarak konumlandırmaktadır.

Caliban ve Cadı'da altını çizmek istediğim önemli bir diğer husus, kadınların tarihini ve onlara karşı açılan savaşı, Heretik ve binyılcı hareketlerin temsil ettiği genel isyankâr güçler bağlamına yerleştirilmesidir. Söz konusu bu mücadeleler “zenginliğin paylaşımına ve hiyerarşilerin, otoriter yönetimlerin reddine dayalı eşitlikçi bir toplumsal düzen arayışını dile getirmişlerdir” (a.g.e., s. 37). Burada şiddet, genel bir erkeklik saldırısı ya da hatta kapitalizmin soyut mantığı çerçevesinde değil, asıl olarak direniş merkezli olarak açıklanmaktadır. Federici, “toprak özelleştirmeleri, yoksullaşma ve metalaşma yoğun bir direnişe neden oldu ki kadınların ve yeniden-üretim tarihinin yerleştirilmesi gereken tarihsel bağlam budur” diye yazar (a.g.e., s. 100). Benzer şekilde başka bir yerde, “kapitalizmin gelişimi için kadınların güçlerinin neden yokedilmesi gerektiği, ancak bu mücadelelerin tüm zengin talepleri, toplumsal ve politik hedefleri, antagonist pratikleriyle birlikte hatırlanmasıyla anlaşılabilir” diye vurgular (a.g.e., s. 36).

Şimdi de kitapta anlatılan tarihsel şiddetin günümüzde şiddeti anlamak açısından ne anlamlara geldiğini sorabiliriz. Kurucu şiddet kendini zaman içinde nasıl tekrarlamaktadır? Ne açıdan ve nasıl başka bir şeye dönüşmüştür? Ya da dönüşmüş müdür? Federici, burada hem Marx hem de Foucault eleştirisi yaparak, kurucu şiddetin başka ve daha üretken ya da ilerici bir dönüşümü olduğunu reddeder. Ona göre “Marx şiddetin, kapitalizmin olgunlaşmasıyla birlikte emeğin sömürüsü ve disiplinin daha çok ekonomik yasalar yoluyla sağlanmasıyla birlikte azalacağını öngörmekle yanılmıştır” (a.g.e., s. 23). Ayrıca kapitalizm iddia edildiği gibi insanlığın özgürleşmesinin önünü açmamış, kadınlar köleliğe benzer biçimde sömürülmeye devam etmişlerdir. Dahası, *Caliban ve Cadı*, ilksel birikimin en şiddetli yanlarının günümüzdeki geri dönüşüne dikkat çekmektedir (a.g.e., s. 11). “Kapitalist ilişkilerin yeni küresel genişlemesiyle birlikte genellikle kapitalizmin doğuşuyla ilişkilendirilen bir dizi olgunun (mülksüzleştirme, kitlesel yoksullaşma, çitlemeler, serseriler ve kanlı yasalar) dünya çapındaki geri dönüşü, komünal ilişkilerin çözülmesine ve kadınların yeniden-üretim etkinliklerinin değersizleştirilmesi”ne yolaçmıştır. Federici, güncel süreçte, kadına karşı şiddetin yoğunlaştığına, hatta Güney Afrika ve Brezilya gibi bazı ülkelerde cadı avının bile geri döndüğüne de dikkat çeker (a.g.e., s. 22). “Bir kez daha zincirlerinden boşanan şiddet kadınlara karşı yönlendirilmiştir, çünkü bu bilgisayar çağında kadının bedeninin fethi hala- kadınları döl yatağına indirgeyen yeni üretim teknolojilerine yapılan yatırımın da gösterdiği gibi- emeğin ve zenginliğin birikiminin önkoşuludur” (a.g.e., s. 31).

Son olarak Federici'nin yaklaşımın feminist politika açısından ne anlama geldiğine bakarsak, güncel feminizme eleştirel yaklaşan ve yeniden-üretim emeğinin sömürülmesine odaklanan radikal bir politik eylem çağrısıyla karşılaşırız. Federici, son yirmi yılda, “kısmen feminist hareketin artan kurumsallaşması ve kısmen de kadınların ücretli gücüne artan katılımlarının yarattığı ‘patriyarka öldü’ ve yeni bir toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanabileceği

yanılsaması yüzünden” radikal politik eylemde azalma olduğunu saptamaktadır (a.g.e., s. 10). “Emek hiyerarşileri ve ayrımlaştırılmış insan tabakaları yaratılmasının, sürekli olarak toplumsal anlamda değersizleştirilmiş bir insanlık üretiminin kapitalizmin kuruluşu ve sürekliliğinde üretim araçlarının yok edilmesi kadar önemli” olduğuna dikkat çeken bu yaklaşım, anti-kapitalist politikaya olduğu gibi, feminist politikaya da yapılmış bir çağrı olarak okunmalıdır. Nihai olarak *Caliban ve Cadı*, “hakim değer yargılarını tersine çevirmediğimiz, karşılıklı elbirliği yapabilme gücümüzü, yaşamlarımızı yeniden üretimini sağlayan etkinlikleri, ve bu işi yapanları yeniden değerli kılmadığımız sürece”, anti-kapitalist politikanın çıkmazlara düşeceğini öne sürmektedir (a.g.e., s. 12).

Cinsel Sözleşme

Carole Pateman’ın *Cinsel Sözleşme* (1988\2011) kitabını, odağı çok farklı olmakla birlikte, Federici’nin eseri ile süreklilik içinde ele almak mümkün. Çünkü kitap, Federici’nin kuruluşunu çözümllediği sürecin doruk noktasına, yani cinsiyetçi işbölümünün doğallığı ve kadın emeğinin tamamen değersizleştiği 18. ve 19. yüzyıllara bakıyor. Bu dönem artık çoktan tamamlanmış olan devletin merkezileşmesine\mutlaklaşmasına karşı liberal itirazın güçlendiği ve siyasal alanın yeni bir toplumsal sözleşme üzerinden yeniden düzenlendiği bir evredir. Pateman’ın kitaptaki temel derdi, “klasik bir ataerkillikten”, 18. yüzyılın klasik sözleşme anlatıları yoluyla “modern ataerkiye” nasıl geçiş yapıldığını ortaya koymaktır. Bu, bir başka kuruluş öyküsüdür, ama bu sefer kapitalizmin değil, liberal sivil siyaset alanının ve ona eşlik eden toplumsal cinsiyet kurgusunun öyküsü. Pateman bu çok önemli tarihsel dönemeçte olan bitenlerin izini siyasal düşünceler üzerinden sürerken, hem modern ataerkiye geçişin siyasal yansımalarını ortaya koyar hem de bu geçişin gizlediği daha temel bir politik olayı gün yüzüne çıkarmaya çalışır. Toplum Sözleşmesi hikayesinin gerisinde gizli kalan bu sözleşme, Cinsellik Sözleşmesi olarak adlandırdığı şeydir ve Pateman, Freud’u izleyerek bunun gerisindeki daha kurucu bir şiddet olayını gözler önüne serecektir. Şimdi bu metni yine toplumsal cinsiyet ve şiddet meselesine odaklanarak okumak istiyorum.

Pateman, 18. yüzyılda klasik ataerkiyi temsil eden Filmer ile onu eleştiren toplum sözleşmecisi düşünür Locke arasındaki ataerkillik tartışmasına odaklanır (a.g.e., s. 130-135). Klasik ataerkiyi düşünce baba merkezli iken, Toplum Sözleşmesinin hikayesinde ise baba, metaforik olarak oğullar tarafından öldürülür, oğullar babanın ataerki hakkını sivil idareye dönüştürürler. Bu sivil çağa özgü egemenlik, kişisel olmayan, sözleşmeye dayalı ilişkiler, statüye ya da ataerkiye olan eski, kişisel tabiyetin yerini almıştır (a.g.e., s. 58). Pateman, geleneksel ataerki modeli yıkan bu yeni sözleşmenin bir (erkek) kardeşlik sözleşmesi olduğunu ve modern ataerkinin temelini oluşturduğunu belirtir (a.g.e., s. 122). Baba merkezli siyasi hak ve tabiyet modelinin geçersizleşmesi, kadınların tabiyetinin açıklanması açısından önemli bir dönüşüme yolaçmıştır. Pateman, modern ataerkiyi kuran bu dönüşümü, babalık hakkı ile seks hakkı arasındaki farkı öne çıkaran bir değerlendirme yaparak açıklar. Ailedeki erkek

egemenliği klasik modelde siyasi bir tabiyet biçimi olarak görülmüştür. Oysa şimdi sözleşme ile, siyasi tabiyetin kaynağı sadece sözleşmeye dayandırılmakta ve babalık hakkı siyaseten reddedilmektedir. Böylece sivil alan eşitlik ve sözleşmeye dayalı bir özgürlük alanı haline gelmiş gibi kurgulanır. Bunun bir sonucu olarak, ailede kadınlar üzerindeki hakimiyet, siyasi bir ilişki olarak görülmekten çıkarak, doğal ve doğuştan bir tabiyet olarak kavranmaya başlanmaktadır (a.g.e., s. 70). Bu doğallaştırma işlemi, geri planda işleyen bir başka siyasi hak biçiminin (ne babalık hakkı olan ne de sözleşme olan) gizlenmesi sayesinde başarılmıştır. Pateman burada babalık hakkını önceleyen bir hak olarak seks hakkından (evlilik birliğinden doğan erkeklerin kadınlar üzerindeki seks hakkından) söz eder. Bu hakların, babalık hakkını öncelediğini öne süren Pateman seks hakkını ilk siyasi hak olarak öne çıkarır (a.g.e., s. 137). Sözleşme hikayesinde baba hakkı yenilgiye uğrasa bile seks hakkı güvenceye alınmış, ilk politik hak böylece tamamen saklı hale gelmiştir (a.g.e., s. 147).

Pateman, bu güçlü doğallaştırma ve gizleme operasyonuna karşı, Cinsel Sözleşmenin hikâyesini anlatmak üzere Freud'a müracaat eder. Freud'u öne çıkarması, Cinsel Sözleşmenin temelini oluşturan kurucu bir şiddet eylemini açığa çıkarmasını sağlayacaktır. Ona göre Freud'un hikayeleri, baba katlinin yanısıra, tam da gizlenmeye çalışılan Cinsel Sözleşmeye dair bir anlatı barındırdığı içindir ki görmezden gelinmiştir (a.g.e., s. 29). Freud'ın hikayesinin bir yarısında, sözleşmecilere benzer şekilde, oğul-kardeşler babaya karşı bir araya gelerek, onu öldürür ve bir erkek kardeşler topluluğu olarak uygarlığı kurarlar. Öte yandan Pateman, toplum-uygarlık kurucu bu ilk cinayetin ardından gelen kardeşler toplumunun analizinde, cinsel sözleşmenin unsurlarının bulunabileceğine dikkat çeker (a.g.e., s. 168-172). Baba katlinin ardından gelen, egzogami ve düzenli evlilik sistemini kuran ensest yasağı, Pateman'a göre Cinsellik Sözleşmesinin işaretidir. İlk sürü yerini akrabalığa ve evliliğe bıraktığında babanın seks hakkı mirası bütün erkek kardeşler tarafından eşit olarak paylaşılır. Pateman, Freud'un ilk kardeşler toplumu hakkında söylediklerini, "demek ki erkek kardeşler bir cinsellik sözleşmesi yaparlar" diye yorumlar (a.g.e., s. 169). "Erkeğin cinsellik hakkını doğrulayan ve düzenli şekilde her erkeğin bir kadına erişmesini temin eden bir yasa" yoluyla ataerkil seks hakkı evrensel bir hak haline gelir.

Pateman'ın Freud'a müracaatı sadece ensest yasağı üzerinden seks hakkının tüm erkek kardeşlere geçişini vurgulamak açısından değil, hatta daha da öncelikle, siyasi hakkın gerçek kökenini başka bir yerde aramak açısından kritik önemdedir. Pateman, diğer sözleşmecilerde olduğu gibi Freud'da da "tüm hikâyenin zaten baba olmuş bir babayla başlatılmasına" karşı çıkarak, anne- baba olmadan önceki kadın-erkek ilişkisine, yani cinsel birleşmeye dikkat çeker ve sorar: "O zaman siyasi hakkın gerçek kökeninin hikayesi nerede?" (a.g.e., s. 163). Pateman, mevcut hikayelerde eksik olan parçayı bulmak için yine Freud'dan bir kavram ödünç alarak ilerler: İlk sahne. Bu, çocuğun anne-babasının cinsel birleşme eylemine tanık olduğu ve bunu bir saldırganlık eylemi olarak gördüğü sahneye verilen addır. İlk sahneye verilen referans yoluyla Pateman, babanın katli eyleminin yerine, ilk siyasi eylem olarak, yani siyaset hakkının kökeni olan eylem olarak, "bir başka korkunç suç olan tecavüzü" çıkarır (a.g.e., s.

163-165). Baba katlini önceleyen (erkeğin kadın üzerindeki cinsel hakimiyetini kuran ve kadını anne olmaya zorlayan) şey, işte kadınlara karşı işlenmiş bu şiddet eylemidir. Böylece Pateman, Freud'un baba katlini kastederek sarfettiği "başlangıçta eylem vardı" sözünü, tecavüz eylemine atfeder (a.g.e., s. 164). Pateman, "Freud'un söylediklerinin en eski tecavüz eylemine, babanın öldürülmesine olduğundan da fazla uygun düşerek uygulanabileceğine" hissettiğini söyleyen Zilboorg'a referanslar vererek tezini güçlendirir (a.g.e., s. 167). Zilboorg'a göre anne hakkının yıkılışı "günün birinde bir adam kadını alt edecek kadar kendi gücünün bilincinde ve emin olduğunda, ona tecavüz ettiğinde" gerçekleşmiştir (a.g.e., s. 168).

Şimdi Pateman'ın *Cinsel Sözleşme*'sini kurucu şiddet meselesi ve şiddeti tarihselleştirmekle ilgili sorun alanları açısından yorumlayabiliriz. Bu eserde de Federici'de olduğu gibi önemli bir tarihsel geçiş dönemi konu edilmiştir; klasik ataerkillikten modern ataerkine geçiş. Ama bu metinde *Caliban ve Cadı*'da gördüğümüz gibi kurucu bir şiddet eylemini değil, tam tersine bir doğallaştırma işlemini ve onun gizlediği geri plandaki tabiyet ilişkisini fark ediyoruz. Yani burada modern ataerkini kuran daha önceki bir kurucu şiddet dönemini izleyen kurulu bir düzen anlatısı var. Ancak tam da bu noktada Pateman'ın eserinde önemli bir muğlaklık olduğuna dikkat çekmeliyiz. Pateman bir yandan münhasıran 18. ve 19. yüzyıldaki geçişe odaklanmış gibi görünüyor, öte yandan Freud'a müracaatı onu ister istemez daha ilksel bir kuruluş öyküsünü anlatmaya zorluyor. Nitekim Pateman tecavüze dayalı kurucu bir şiddet öyküsünü de ancak bu daha arkaik bağlamda anlatabiliyor. Ancak eserinde bunun açtığı yoldan ilerlemek ve tarihsel ve antropolojik tartışmaları derinleştirmek yerine, kurucu şiddet anlatısını, sadece modern ataerkinin hikayesini anlamak için bir anlatı olarak kullanmayı tercih ettiğini görüyoruz. Nitekim Pateman şöyle yazıyor: "Freud ve Levi Straus'ın hikayeleri medeniyetin ya da kültürün kökenleri gibi sunulmuş olsa da aslında kültürel ve tarihsel açıdan kendine özgü bir toplum düzeni olan sivil toplumun hikayesi olarak okumak gerekir" (a.g.e., s. 174). Dahası, "kökenlerle ilgili hikayeler anlatmanın ya da başlangıçta bir anaerki olduğunu söylemenin, anne hakkı ya da baba hakkıyla ilgilenmenin, başlangıçlara dair bir muammaya açıklık getirmediği gibi ataerkillik düşüncesi yapılarını sürekli kıldığını" diye de uyarıyor (a.g.e., s. 325). Öte yandan metinde anaerkilliğe ve tarihsel olarak köleliğin kuruluşuna dair açıklamalara da referans vermekten geri durmuyor. Bence, metindeki bu muğlaklık ve kararsızlık, kadına şiddet tarihselleştirmeye ilgili önemli bir soruna işaret ediyor. Bana kalırsa, 19. yüzyılın büyük antropologlarından esinlenen Freud'un anlattığı hikayeler, sadece sivil toplumun kuruluşuna dair değil, daha öncelikle insan uygarlığının kökenlerine dair hikayeler olarak okunmalıdır. Öyle okunsaydı (anaerkillik ve ataerkilliğe geçişe dair hikayeler olarak) örneğin ilk kardeşler toplumunun Pateman'ın iddia ettiği gibi seks hakkına dayanan bir evlilik toplumu değil, tüm kadın-erkek kardeşler arasında cinsel ilişkinin tabu olarak reddedildiği bir başka kardeşlik örgütlenmesi olduğu görüşü farklı biçimlerde değerlendirilebilirdi. Belki böylece, ataerkillik seks hakkından önce, (ona zemin sağlayan tecavüzdən önce) bir başka seks olabileceği ihtimali de evlilik ve aile kurumunun tarihsel gelişimi de değerlendirmeye alınabilirdi. Ayrıca Pateman'ın Cinsel Sözleşmenin temeli olarak (tecavüzde temellenen) seks hakkını görmesi bir başka so-

runa daha yol açmaktadır. Bu anlatıda anaerki-ataerki geçişi öyküsü karanlıkta kaldığı gibi, modern ataerkiye geçişin ardındaki özgül şiddet biçimleri de karanlıkta kalmıştır. Federici'nin analiz ettiği şiddet içeren tarihsel kuruluş öyküsü değerlendirilmediği için, sözleşmenin özgür irade mitine karşı çıkmak amacıyla kültürün başlangıcındaki bir tecavüz mitine geri dönmek zorunda kalmış gibidir. Böyle olunca kitabın öne çıkardığı asıl mesele olan 19. yüzyılın evlilik sözleşmesi, bu kurucu eylemin basit bir tekrarından ibaret görünmektedir.

Bu eserdeki toplumsal cinsiyet ile şiddet arasındaki ilişki nasıl kuruluyor ve nasıl tekrarlanıyor peki? Metinde, yukarıda sözünü ettiğim iki farklı tarihsel döneme denk düşen iki farklı düzey olduğunu ve bunların da tuhaf biçimde birbirine karıştığını teşhis edebiliriz. Pateman, "Cinsellik Sözleşmesinin hikayesini anlatmanın, aynı zamanda cinsiyet farkının yani erkek veya kadın olmanın ne demek olduğunu anlatmak olduğunu" vurgular (a.g.e., s. 35). Cinsel sözleşmenin özü seks hakkı olduğuna, o da tecavüz ile temellendirildiğine göre, demek ki bu metinde kadın ile erkek olmak, tecavüz eden ve edilen olmak arasındaki fark olarak kuruluyor gibidir. Anaerkinin yıkılışından itibaren tarihlenen bu olay, Pateman'a göre ilksel düzeyde cinsel farkı kuran şey olmalıdır. İkinci düzeyde ise bu seks hakkı, evlilik yoluyla sürekli kılınmış oluyor ve hem klasik ataerkide hem de modern ataerkide değişmeden devam ediyor, aynen tekrarlanıyor. Değişen tek şey, klasik ataerkide bu hak siyasi görünürken (baba hakkı olarak), modern ataerkide doğal ve görünmez kılınmış olması. Demek ki Pateman için, kadınların tabiyetini (şiddetle) kuran cinsel sözleşmenin tekrarı esas olarak evlilik sözleşmesi yoluyla olmaktadır. Diğer bir ifadeyle, kurucu şiddet eylemi olan tecavüz, evlilik sözleşmesinde ve liberal sözleşmeci hukukta kendini tekrar etmektedir. Nitekim Pateman, ilk sahneyi hatırlatarak anne-baba arasındaki cinsel ilişkide rızaya dayalı eylem ile zorla tabi kılma arasında ayırım yapmanın imkânsız olduğunu, çünkü evlilik sözleşmesinin kocaya, rızası olsun olmasın kadının bedenine erişim hakkı tanıdığını yazıyor (a.g.e., s. 165). Bu yüzden ataerki siyasi hakkın gündelik hayatın fiili sözleşmeleriyle nasıl sürekli olarak yenilediğini göstermek için en uygun yer ona göre evlilik sözleşmesidir: "Cinsellik sözleşmesi yalnız bir kez yapılıyor ama her insanın kendi "ilk" evlilik sözleşmesini yapmasıyla her gün tekrar ediliyor. Bireysel olarak her adam ataerki mirastan kendi payının büyük bölümünü evlilik sözleşmesiyle alıyor. İlk sahne hikayesinin ve köle sözleşmesinin yankıları evlilik sözleşmesinin içinde devam ediyor" (a.g.e., s. 177).

Son olarak, *Cinsel Sözleşme*, feminist politikaya dair bize ne söylüyor acaba? Pateman'ın eserinde sivil birey ve sözleşme dilini kullanan feminizmin eleştirisi önemli bir yer tutar. Ona göre "ataerkine karşı çıkmanın en iyi yolunun cinsiyetler arasındaki farkı siyasi olarak geçersiz kılmaya girişmek olduğunu savunmak, sivil (kamusal) alana ve birey'e ataerki egemenliğin bulaşmadığı fikrini kabul etmektir" (a.g.e., s. 36). Kadınların sivil topluma dahil edilişlerindeki çelişkileri görmezden gelen; sivilin, kamusalın, bireyin dilini kullanan, toplumsal cinsiyet açısından nötr reformlar, "modern ataerkinin oyununu oynamakta, cinsellik sözleşmesinin bastırılmasına dayalı olan dili pekiştirmektedir". Pateman, ayrımcılık karşıtı reformlara rağmen, erkeklerin hala cinsiyet olarak geniş bir iktidarı ellerinde tuttuklarını belirtiyor. Ataerki işbölümü ve cinsel taciz devam ederken, "cinsellik ve cinsel özgürlük

seks eylemi altına kondu ve erkeklere kadın bedenine erişimin yeni biçimlerini sunan seks endüstrisinde kapitalizm kapsamına alındı” diye yazıyor (a.g.e., s. 335). Pateman’ın önerisi ise “Vücut bulmuş kimliği ciddiye almak, biri erkek biri dişi iki figüre yer açmaktır”. Cinsel Sözleşme anlatılınca politika bir daha olsa aynı olamaz diyen Pateman, seksin ilk sözleşme için önemini hatırlatır; “kölecilik kokan ve utanç veren vahşi kökenleri hatırlatan sözleşmeler” olarak evlilik ve fuhuş sözleşmesini öne çıkarır (a.g.e., s. 338). “Cinsellik sözleşmesinin ve ilk sahnenin hikayeleri, 20. yüzyıl sonunun ataerkisinde seksin anlamına dair sorular sorulmasına ve cinsel tabiyetin parçalara ayrılmış yapısının tekrar birleşmesine imkân veriyor” diyen Pateman şöyle yazar:

“Genel varsayıma göre seks ve tabiyet birbirine zıt kutuplarda dururlar. Seks uzlaşımaldır, ne de olsa tecavüz suçtur, değil mi? Kimi feministler tecavüzün seks değil şiddet olduğunu savunmuşlardır ama bu yaklaşım, seksin tabiyetten ayrı tutulmasını pekiştirmeye yarar; rızanın olmadığı yerde sadece şiddet vardır, seks değil. Seks kaşla göz arasında yok edilebilir ama kadınların rızası ile zorla tabi kılınmasını birbirinden ayırt etmenin neden bunca güç olduğu ve neden erkeklerin kadınların cinsel tabiyetini kapitalist piyasadan satın almayı talep ettiği soruları baki kalır... Burada geçerliliğini tartıştığımız iddialara göre tecavüz şiddetle ilgilidir, fuhuş çalışmaya serbest erişimle ilgilidir, pornografi ise ifade özgürlüğü ile ilgilidir, sadomazoşizm de rıza ve eşitlik ile ilgilidir” (a.g.e., s. 330).

Tam da kitabının son sayfalarında Pateman’ın getirip bıraktığı bu nokta, MacKinnon’un kitabına geçiş yapmak için mükemmel bir bağlantı sunuyor bize. Çünkü göreceğimiz üzere, tecavüz-olarak-cinsellik meselesi MacKinnon’da merkezi önemdedir. Şimdi *Feminist Bir Devlet Kuramına Doğru* eserde tecavüz, pornografi ve cinsellik üzerinden nasıl tam teşekküllü bir feminist kuram geliştirmeye çalıştığına bakabiliriz.

Feminist Bir Devlet Kuramına Doğru

İkinci dalga radikal feminizmin şiddet sorununa yaklaşımını mükemmelen temsil eden bu eser, (MacKinnon, 1989\2015) güncel feminist siyaset üzerinde birçok açıdan belirleyici bir etki yaratmıştır. Kitap, herhangi kurucu bir dönem analizine ve ona eşlik eden bir şiddet anlatısına dayanmaz, ama feminist kuram, yöntem ve politikanın temellerini kurmaya yönelik esaslı bir iddiaya sahiptir. Marksizm ile feminizm arasında karşılaştırmalı bir yaklaşımdan yola çıkan eser, hem erkek egemenliğinin nasıl üretildiğine dair bir devlet kuramı geliştirme hem de buna paralel olarak feminist bir hukuk kuramının temellerini atma iddiasındadır. MacKinnon, bu kitabında cinsellik meselesini feminist yöntem, kuram ve politikanın tam merkezine yerleştirirken, cinselliği de tamamen şiddet merkezli bir eylem olarak yorumlar (a.g.e., s. 129). Ona göre “feminizm, cinselliği eril iktidarın birincil alanı olarak tanımlar” ve ... “tecavüz, ensest, dayak, cinsel taciz, kürtaj, fahişelik ve pornografi gibi konuları ele alan feminist mücadeleler ve pratikler, eril denetim altındaki cinselliği merkeze alan politik bir feminist kuramı meydana getirirler” (a.g.e., s. 131).

Kitabın en önemli ve bana göre oldukça sorunlu olan tezi, bir yandan toplumsal cinsiyet ile cinsellik arasında, öte yandan cinsellik ile şiddet arasında kurduğu özdeşliktir. Toplumsal cinsiyet ile cinsellik arasındaki özdeşlik varsayımı bir dizi önermede şu şekillerde ifade edilmiştir: “Toplumsal cinsiyet ayrımı, kadınların kendilerini erkekler için, özellikle de erkeklerin cinsel kullanımı için var olan cinsel varlıklar olarak tanımlamaya alıştırdıkları bir süreçtir...Cinsiyet olarak seks ve cinsellik olarak seks birbirini karşılıklı tanımlamış olurlar, bununla birlikte cinsiyet cinselliği değil, cinsellik cinsiyeti belirler... İlk cinsel ilişki, toplumsal cinsiyet tanımının yaygın ve belirleyici bir deneyimdir” (a.g.e., s. 133). “Cinsellik bir iktidar biçimidir, toplumsal bir oluşum olarak cinsiyet bu iktidarı somutlaştırır... Cinsellik, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin en önemli nedenidir...Cinsellik toplumsal cinsiyete dönüşmüş, toplumsal cinsiyet ise cinselleştirilmiştir... “Eril egemenlik cinseldir, özellikle erkekler hiyerarşiyi cinselleştirmiştir; toplumsal cinsiyet buna bir örnektir” (a.g.e., s. 150). “Cinsellik, toplumsal yaşamın bütününe etkileyen yaygın bir boyuttur, ona paralel olarak toplumsal cinsiyet ortaya çıkar ve oluşturulur... Cinsel fark, cinsel egemenliğin bir fonksiyonudur”... Eril iktidar, toplumsal cinsiyet bağlamında, cinsel açıdan erkeklerin istekleri doğrultusunda biçimlenir” (a.g.e., s. 153-154). “Tahakküm olarak cinsellik toplumsal cinsiyeti kuran şeydir” ... Cinsel fark, cinsel tahakkümün bir sonucudur. Kadın olanı farklı ve aşağı olarak tanımlayan şey neyse cinselliğini tanımlayan da odur... Toplumsal cinsiyet ve cinsellik aynı tahakkümün iki yüzdür. Kimlik ve rol olunca toplumsal cinsiyet, erotik olunca cinselliktir” (a.g.e., s. 168).

O halde cinsellik nedir? MacKinnon, cinsellik deneyimini de tamamen tahakküm ve şiddet merkezli olarak değerlendirir. Çünkü ona göre “cinselliğe gerçekçi bir yaklaşım için cinselliği eril bakış açısından görmek gerekir” (a.g.e., s.147). Feminizm, cinselliği eril iktidarın birincil alanı olarak tanımlar. Erotik deneyim, kadınlar için boyun eğme erkekler için ise tahakkümün erotikleşmesidir. Tecavüz, dayak, cinsel taciz, çocuk istismarı, fahişelik, pornografi gibi pratikler hep birlikte erkeklerin kadınlar üzerindeki iktidarını ifade eder ve gerçekleştirirler. Bunlar iktidarın erotikleştirilmesi değil, bizzat erotizmin varolma biçimleridir (a.g.e., s.135). Erkek cinsel rolü, daha az gücü olan üzerinde saldırgan bir nüfuz etmedir. Bu tahakküm eylemi seks olarak görünür ve tahrik edicidir. “Cinsel olan, erkeğe ereksiyon sağlayan şeydir... Şiddet olarak anlaşılan şey, yani bildiğimiz cinsel ilişki eylemi, cinsel birleşmenin paradigmasını tanımlar (a.g.e., s. 161).

Kitaptaki cinsellik tartışmasında pornografi ve tecavüz özel bir yere sahiptir. Pornografi, tecavüz ve fuhuşla birlikte eril üstünlüğünü ve cinselliğini kurumsallaştırır. Pornografi erkeklerin cinsel hakikatidir. Çünkü erkeklerin istediği şey budur: kadınların yaralanması, dövülmesi, işkence görmesi, aşağılanması, öldürülmesi (hard core) ya da soft pornoda olduğu gibi kadınların her zaman elde edilmeye, kullanılmaya hazır ve istekli olması (a.g.e., s.162). Kadının cinsel ve ekonomik sömürüsüne dayanan bir endüstri olarak pornografi cinselliğin toplumsal olarak inşa edilme yoludur. “Toplumsal cinsiyet cinseldir ve pornografi bu cinselliğin anlamını oluşturur” (a.g.e., s. 227). “Pornografi saptırılmış bir erotizm, bir fantezi değil, bizzat cinsel yaşamın gerçeğidir. Burada zevk ve erotizm şiddete dönüşür, arzu da ege-

menlik kurma ve boyun eğme tutkusu olarak dışa vurur ki cinselliğin gerçeği de tam olarak budur” (a.g.e., s. 164). Cinselliğin şiddet merkezli kavranması, MacKinnon’un tecavüz tartışmasında daha da netleşir. Tecavüz, cinselliğin tanımlayıcı paradigmasıdır. “Eğer kadınların tanımlanmasında cinsellik, cinselliğin tanımlanmasında da cinsel ilişkiye zorlanma kavramları önemli ise”, tecavüz kuraldışı bir şey değildir, hatta ona göre cinsel ilişkiden ayırt edilmesi zor olan bir şeydir (a.g.e., s. 199). Eril bakış açısından bizzat duhul eylemi bir şiddet unsuru olarak görülür ki bu hem cinsel birleşme olgusunun cinselliğin merkezi olmasını hem de kadın cinselliğinin ve cinsiyet tanımının damgalanmasının sebebidir. MacKinnon, özellikle cinsellik ile şiddet arasında ayırım yaparak cinsel şiddete karşı mücadele eden feminist görüşlere karşı durmaktadır. Ona göre cinsel şiddet pratiklerinin anlamını, “bunlar seks değildir şiddettir” diyerek ayırıştırılmaya çalışılan bakış faydasızdır çünkü “zor kullanma eril cinselliğin bir parçası olduğunda, tecavüz de asıl şiddeti içerdiği için ve içerdiği oranda cinseldir” (a.g.e., s.150). Heteroseksüel cinselliği onaylanıp, şiddeti (tecavüzü) yadsımak isteyen bu bakış açısı toplumsal cinsiyetin geçerli olmadığı ve cinsel olmayan bir zemin önermektir. Oysa eril egemenlik altında kadınlar için bu iki olgu arasındaki farkı ayırt etmek güçtür. Tecavüz ile normal cinsel birleşme ayırımını yapmak zordur. İkisi fiziksel eylem ya da zor miktarı ile ayırıştırılmaz sadece yasal olarak ayırıştırılır” diyen MacKinnon’a göre rıza sadece kadınların akıl sağlığını koruma stratejisidir (a.g.e., s. 171).

MacKinnon, “tecavüz seks değil şiddettir” diyenlere karşı çıktığı gibi, cinselliğin bastırılması tezine ve kadınlar için özgürleştirilmesi gerektiği tezine de karşı çıkmaktadır. Hatta daha ileri giderek lezbiyen seks yoluyla sorunun çözülebileceğine de itiraz eder. Bu noktada MacKinnon için şu can yakıcı soru belirir: “Kadın cinselliğini bu şekilde düşünmek, feminizmi, kadına ait herhangi bir cinselliğin var olup olmadığı sorusuyla yüzleşmeye zorluyor. Kadının cinselliği cinselliğin yokluğu mudur?”. Ne yazık ki MacKinnon bu soruyu olumsuz yanıtlar. Çünkü “eğer bir başkası için varolmak kadının cinsel oluşumu ise, bundan erkeğin geçici yokluğu, yani ayrılık yoluyla kaçılmayacağı gibi, bu sorun kadının erkeğe benzemeye çalışması demek olan cinsel serbestlik de giderilemez” (a.g.e., s.141). MacKinnon’un bakış açısından ne toplumsal cinsiyetin cinsel ifade şekilleri üzerindeki baskısını kaldırmak ne de lezbiyenlik, cinselliğin normlarını ortadan kaldırmadığı gibi, toplumsal cinsiyet tanımlarını da kaldırmaz. “Kadınlar birbirleriyle cinsel olarak alışa gelindiği biçimiyle hükmeden ve hükmedilen durumuna girince, bu eril üstünlüğün bir ifadesi mi yoksa yadsınması mı olacaktır” diye sorar (a.g.e., s. 141). Benzer şekilde MacKinnon için, toplumsal cinsiyetin ters yüz olması (dominat-rix) ya da sapmaları (eşcinsellik) sadece “standart düzenlemenin taklidi, parodisi, ya da tersine çevrilmesidir” (a.g.e., s.166). Sonuç olarak MacKinnon, sadece kadın cinselliğinin değil, kadın kimliğinin de namevcut olduğu sonucuna varmaktadır. “Eğer kadın cinselliğinin yaşanması zorla kabul ettirilmiş olan toplumsal tanımından farklı şekilde gerçekleştirilemiyorsa, kadın diye bir şey yok demektir; erkeklerin gereksinimleri vücut bulmuş, ortalıkta dolanmaktadır sadece” (a.g.e., s.142).

MacKinnon'un feminist politika anlayışı, liberal feminizmi ve Marksist feminizmi toptan reddeden bir radikal feminizm perspektifidir. Ona göre liberal feminizm, “kadınlara uygulanan liberalizm”, sosyalist-feminizm ise aynı şekilde bir Marksizmdir. Bu kuramlar, “feminizmin ağzından liberalizmin ve solun ses tonlarıyla konuşmaktadır” (a.g.e., s. 145). Feminizm olan, sadece radikal feminizmdir, yani “su katılmamış feminizmdir”. 140. O da Pateman'a benzer biçimde liberal feminizmi, bireyci olmakla ve cinsiyetçiliği düzeltilmesi gereken bir efsane, aksaklık olarak görmekle itham etmektedir. Oysa ona göre “eril bakış açısı sadece aldatıcı bir şey değil, eril iktidarın dünyayı kendi suretinde yaratmasıdır”. MacKinnon bu saptamalardan kalkarak, cinsel olarak görülen ama politik olarak değerlendirilmemiş olan konuların hepsinin aslında fiziksel güç, şiddet, otorite ve ekonomik gücün istismarı olarak görülmesi gerektiğini öne sürer. Sonuç olarak MacKinnon, pornografi, tecavüz, fuhuş gibi konuların doğrudan yasal düzenlemeler ile cinsiyet eşitliği konuları olarak ele alınmasını ve feminist bir hukuk anlayışıyla ayrımcılık yasası kapsamında değerlendirilmesini önerir (a.g.e., s. 272-285). Gerçek yasal cinsiyet eşitliği erkeklerin kadınları kullanım, elde etme, sahip olma ve yönetme “haklarını” azaltacak ya da ortadan kaldıracaktır. Tecavüz zora dayalı cinsel ilişki olarak tanımlanması, (ki fiziksel güç bu yollardan sadece birisidir) kürtaj hakkı, fuhuşun, kiralık anneliğin ve pornografinin yasaklanması, eşcinsel ve lezbiyen haklarının tanınması feminist hukukun temel talepleri olmalıdır.

Feminist bir Devlet Kuramına Doğru, cinsel şiddete dair çarpıcı değerlendirmeler ve 20. yüzyılın liberal devletinin yasalarındaki cinsiyetçiliğe dair önemli analizler barındıran bir eser olarak sonraki feminist hukuk mücadelesinin genel çerçevesini belirleyici bir etki yaratmıştır. Ayrıca elbette ki ataerki altında yaşanan cinselliğin gerçeğine dair bazı saptamaları da değerlidir. Buna rağmen eser, bir dizi ağır kuramsal sorunla maluldür. Eserin en tartışmalı yönü, tam da eserin temel iddiasını oluşturan şeydir. Yani cinsiyet, toplumsal cinsiyet ve cinsellik kavramları arasında ayırım yapmaması ve bunları bir ve aynı şey olarak ve esasen cinsellik (yani şiddet) merkezli olarak kavramsallaştırmasıdır. Kavramlar arasındaki farkları yok eden bu bakış açısı, bunların her birinin özgül alanını ve aralarındaki karmaşık ilişkilerini analiz etmeyi imkansızlaştırmaktadır. Gerçekte metinde ne toplumsal cinsiyete ne de cinselliğe dair bir kuramsallaştırma çabası görülmez, sadece her ikisini bir ve aynı şey olarak indirgeyen bir dizi önerme sunulur. Her biri tek başına ele alınınca farklı kuramlara açılacak olan bu önermeler, bu haliyle ikisi arasındaki ilişkiye dair analitik bir kavramsallaştırma yapmamıza izin vermez. Sonuç olarak cinsel farkın, cinsellik üzerinden doğrudan şiddete indirgenmiş olması da kabul edilemez. Eserdeki cinsellik ve şiddet tartışması burada hakkıyla yerine getiremeyeceğim çok daha kapsamlı bir eleştiriyi hak ediyor. Bu tür eleştiriler, MacKinnon'un eleştirdiği Barnard Konferansı katılımcıları ve *Powers of Desire* kitabının yazarları tarafından dile getirilmiştir. (MacKinnon, a.g.e. s. 159; Snitow vd., 1983). Ayrıca psikanaliz geleneği böyle bir eleştiride işe koyulması gerektiği gibi; cinsiyet, toplumsal cinsiyet ile cinsellik arasındaki ilişkilerin karmaşık kuruluşlarını gün ışığına çıkaran queer literatüre de başvurulmalıdır (Butler, 1997, s. 65-67). Kısaca söylersek, kadın ve erkek kimliklerine, cinsellik deneyimine dair MacKinnon türü

yaklaşımlar tarih-dışı ve özcü yaklaşımlardır. Diğer bir ifadeyle bu tür yaklaşımlar, hem birey bazında kimlik, deneyim ve arzuların karmaşasını hem de birey ile toplumsal kurum ve pratikler arasındaki ilişkilerin karmaşık mahiyetini gözardı eder. Erkekleri ötsel olarak tahakkümcü, kadınları da mutlak ve su geçirmez bir eril cinselliğin kurbanları olarak kodlamak da gerçeği yansıtmadığı gibi politik olarak da faydasızdır. Nitekim nihai olarak, MacKinnon, “politik bir dönüşüm olmadan eşitlik aramak, eşitliği eşitsizlik koşulları altında aramak demektir” diyerek kadınları özgürlük ile cinsellik arasında bir seçim yaparak özgürlüğü seçmeye çağırır (a.g.e., s. 179). Bu çağrı bana göre anlamsızdır, çünkü eşitlik ancak eşitsizlik koşullarında aranabilir ve politik dönüşüm denen şey tam da budur.

Sonuç Yerine: Kökenler, Tekrarlar ve Feminist Politika

Feminist kuram açısından çok önemli üç metnin toplumsal cinsiyet ve şiddet arasındaki ilişkiye dair sundukları farklı okumalara odaklandığım bu yazı ile sorunun kapsamına ve derinliğine dair bir fikir vermiş olduğumu umut ediyorum. Son olarak ele aldığım eserlerde dikkat çekmeye çalıştığım “tekrar sorunu” üzerinde durarak sorunun daha da esaslı bir kuramsal tartışmaya zemin hazırladığına değinmek isterim. Bu sorun, kurucu şiddet ile kurulan şey arasındaki fark sorunudur. Kökendeki kurucu bir şiddetin, ister toplumsal olsun (Federici) ister seks hakkı olarak evlilik (Pateman) ya da heteroseksüel cinsel ilişki olsun (MacKinnon) aynen devam ettiğini düşünmek, tarihsel\toplumsal değişime ve öznelliklere\failliklere hiç alan tanımamak demektir. Bu mesele özellikle MacKinnon’da çok belirginleşir. Öyle ki MacKinnon’un metninde tekrar sorunu tamamen düşünülemez kılınmıştır. Şiddet olarak cinsellik hiçbir şeye dönüşmez, çünkü özcü biçimde tanımlanmıştır; bir kez toplumsal cinsiyeti kurmuş ve daima öyle kalmıştır. Federici ve Pateman’da da cinsel farkın kurulmasında, cinsel işbölümünün ve tarihsel olarak belirli cinsiyet rollerinin oluşmasında şiddetin oynadığı rol açıkça gösterilmiştir. Ama bu, kurulan şeyin, yani toplumsal cinsiyet ya da ataerkinin şiddete indirgenebileceği anlamına gelmez. Kurucu şiddet ile kurulu düzen aynı şeymiş gibi ele alınırsa analitik ve politik olarak çok elverişsiz bir duruma düşebiliriz. Buradaki sorun, kuruluşunda şiddetin rol oynadığını gösterebileceğimiz kurumların ya da normların ne anlamda ve ne ölçüde başka bir şeye dönüşmüş oldukları sorusudur. Bu soru bizi, şiddet ile iktidar, tahakküm, sömürü, ekonomik zorlama, rızanın hegemonik örgütlenmesi, normalleştirme ve elbette öznelğin kendisi arasında ayrımlar yapmak zorunluluğu ile karşı karşıya bırakır.

Bu noktada, normatif düzenlemeler ile şiddet arasındaki ilişki sorununa dair Butler’ın uyarılarına kulak vermek yerinde olacak. Butler, normatif düzenlemelerde içkin olan ontolojik şiddet varsayımını ve bütün normların şiddet yoluyla işlediğini reddeder. (Butler 2007, s. 181-184; Butler 2009, s. 167-169, Özkazanç 2013, s. 49-50). İşin içine daima iktidar karıştığı için şiddet ontolojik olamaz. Normun işleyişindeki iktidar ve zor her zaman şiddet kavramı ile ifade edilirse, ayırım yapmak imkânı kalmaz. Normlar ancak tekrarlanarak oluşur ve etkili olur, tam da bu nedenle belirleyicilikleri sınırlıdır, kırılabilir ve dönüşüme açıktırlar. Normlar

şiddet ile kurulmuş olsalar bile normun kaderi sadece ve daima başlangıçtaki şiddeti tekrarlamak değildir. Normun kökeni tüm olası işleyişlerini belirleyemez. Normların kendine özgü zorlayıcılığı, tam da şiddet geleneksel yoldan kendini göstermediği için kendine özgüdür. Kısacası Butler bizi şiddetin analitik bir kategori olarak iktidarın yerini almaması gerektiği ve şiddet biçimleri arasında ayırım yapmak gerektiği konusunda uyarır. Ataerkilliğin şiddet dışında başka zorlayıcı normatif güçleri vardır. Ataerkil normlar bizi biz yapan, özneliğimizi kuran normlardır. Bunlar şiddete indirgenemeyecek ve kurucu şiddetin tekrarlanmasını garanti etmeyen bir öznellik-faillik de ortaya çıkışına zemin hazırlar. Ayrıca yasa, hukuk ve devletten gelen normatif düzenleme gayretleri de mutlak bir güce sahip değildir. Tabiyet, sadece iktidar tarafından madun bırakılmayı değil, özne olma sürecini de ifade eder. Özneyi kuran şiddetin, öznenin faillik sırasında sürekli tekrarlanması da zorunlu bir yazgı değildir. Sonuç olarak şiddetin tekrarı ve dönüşümü içinde ne biçimde ve nasıl ortaya çıktığı sorusu tarihsel olarak yanıtlanmalıdır.

Yine bu bağlamda, Balibar'ın *Şiddet ve Medenilik* kitabında ortaya koyduğu “şiddetin dönüşebilirliği” sorusunu da ele almak ve toplumsal cinsiyet\ataerkini kuran ve devam ettiren şiddet hakkında da bu soruyu sormak gerektiğini düşünüyorum. Balibar, “zaman içinde toplumların-insanlığın, her tür şiddet biçimini her zaman iktidar ya da kurumlara dönüştürdüğü ve bu şekilde onu aştıkları düşüncesini” desteklese de günümüzde gerçekten dönüştürülemez görünen (aşırı-nesnel ve aşırı-özel) kısıyıcı şiddet biçimlerinin varlığına dikkat çeker (Balibar, 2014, s. 72). Bu yazıda ne Balibar'ın düşüncesini daha fazla irdelemek ne de toplumsal cinsiyet şiddetinin güncel biçimlerine dair bir sorgulamaya girmek amacındayım. Sadece şiddetin dönüşebilirliği ve dönüşmezliği sorununun, ya da bir başka ifadeyle kurucu bir şiddetin kendini tekrar etmesi sorusunun ciddiye alınmadığı takdirde kuramsal ve politik çıkmazlara düşebileceğimize dair bir uyarıda bulunmak istiyorum. Daha somut olarak söylersem, kökenindeki şiddet ne kadar yoğun olursa olsun, modern ataerki de, cinsiyetçi işbölümü de, onun içindeki evlilik kurumu da, o çerçevede şekillenen toplumsal cinsiyet kimlikleri ve nihayet cinselliğin kendisi de şiddet başlığına indirgenemeyecek, kendilerine özgü bir kurumsal işleyiş ve özerk dinamik kazanmışlardır. Bu kurumların her birinin kendi işleyiş mantıklarını, içerdikleri şiddet biçimlerini, şiddet olmayan başkaca zorlama, rıza üretme ve ikna araçlarını, bedenlerin, arzuların ve öznelliklerin kurulumunu ayrıca incelemek gerekir. Şiddetin, nasıl, nerelerde, neden ve nasıl diğer dinamiklerle içiçe geçtiği ya da özerkleştiği ve görünür hale geldiği sorusu ancak böylece yanıtlanabilir.

Şiddete karşı mücadele de bu farklı ve özerk işleyişlerin tanınmasıyla ve her birine özgü farklı mücadele pratikleri ve araçlarının geliştirilmesiyle başarılı olabilir ancak. Yani hem şiddet şiddet olmayandan ayırmak hem de bunları şiddete indirgemenin ama ilişkili olarak ele almak gerekir. Örneğin, cinsiyetçi işbölümü ve yeniden-üretim emeği sorununun giderilmesi ya da evliliğin ve cinselliğin eşitlikçi biçimde dönüştürülmesi, dar anlamda şiddet ile mücadeleden farklı araçlar gerektirecektir. Bu açıdan Federici ile Mackinnon'un yaklaşımları arasındaki esaslı fark dikkat çekicidir. Federici'nin sözünü ettiği modern ataerkinin kuruluş öyküsü, ka-

dınların tarihini ve onlara yönelik şiddeti daha geniş toplumsal mücadeleler ve talepler dizgesi içine yerleştirir. MacKinnon'un herşeyi şiddete indirgeyen bakış açısı ise sonuçta sadece yasal düzenlemelere ve yasakçı önlemlere dayanacaktır. Öyle görünüyor ki, kapitalizme ve modern ataerkiye geçiş ve sonrasında gizlenen, saklı kalan şey sadece kadına şiddet olmamış, aynı zamanda “zenginliğin paylaşımına, hiyerarşilerin, otoriter yönetimlerin reddine dayalı eşitlikçi bir toplumsal düzen arayışı için” kadınlar ve erkeklerin hep birlikte giriştikleri direnişin hafızası da bastırılmıştır. Sonraki feminist mücadelelerin de katkısıyla bu hafızanın günümüzde yeniden canlandırılması şiddete karşı güncel mücadelenin yolunu aydınlatacak olan şeydir.

Kaynakça

- Balibar, E. (2014) *Şiddet ve Medenilik* (çev. Sevgi Tamgüç). İletişim Yayınları.
- Butler, J. (1997). *Excitable Speech: A Politics of the Performative*. Routledge.
- Butler, J. (2007). “Violence and non-violence of norms: Reply to Mills and Jenkins”, *Differences*, 18:2.
- Butler, J. (2009). *Frames of War: When Life is Grievable*, Verso.
- Federici, S. (2011). Caliban ve Cadı: *Kadınlar, Beden ve İlksel Birikim* (çev. Öznur Karakaş). Otonom Yayıncılık (ilk yayın tarihi 2004).
- MacKinnon, Catharine A. (2015). *Feminist Bir Devlet Kuramına Doğru* (çev. Türkan Yöney, Sabir Yücesoy). Metis (ilk yayın tarihi 1989).
- Özkazanç, A. (2013). Psikanaliz, Feminizm ve Şiddet. *Cinsellik, Şiddet ve Hukuk: Feminist Yazılar*, 21-67, Dipnot Yayınları.
- Pateman, C. (1988/2011). *Cinsel Sözleşme* (çev. Zeynep Alpar). Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi (ilk yayın tarihi 1988).
- Snitow, A., Stansell, C. ve Thompson, S. (ed.), (1983). *Powers of Desire: The Politics of Sexuality*. New York University Press.